

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ КОШТІВ, ЗДОБУТИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

У статті звертається увага на особливості правового регулювання та процес здійснення фінансового моніторингу іноземними державами. Розглянуто докладніше повноваження і досвід спеціалізованих органів у цій сфері. Проаналізовано спеціальну наукову літературу, законодавство України та інших держав щодо даної проблеми.

Ключові слова: відмивання коштів, міжнародний досвід, «знай свого клієнта», підрозділ фінансової розвідки, «брудні» гроші, FATF.

Світова спільнота дійшла згоди, що боротьба з відмиванням грошей, набутих злочинним шляхом, у банківському секторі економіки – справа виняткової ваги. Щоб запобігти легалізації «брудних» грошей, вдаються до різних методів і засобів. Зокрема, розробляють і приймають відповідні закони та підзаконні акти, директиви міжнародних економічних союзів. Провідні світові банки встановлюють спеціальні правила, а органи виконавчої влади запроваджують відповідні системи контролю, надають рекомендації стосовно конкретних напрямів боротьби із цим явищем тощо.

Майже у всіх державах світу прийняті відповідні закони з питань протидії легалізації коштів, існують спеціальні уповноважені органи контролю за такими операціями, впроваджена система моніторингу та інформування цих органів про суб'єктів, що здійснюють підозрілі операції, а також встановлена відповідальність за легалізацію коштів та не інформування про зазначені операції.

Не секрет, що процес відмивання коштів, є міжнародним «бізнесом» з відпрацьованими технологіями. Тому протидія легалізації доходів не може бути справою лише однієї держави і повинна бути методологічно обгрунтованою і міжнаціональною. Сьогодні факти відмивання грошей непоодинокі. Міжнародний характер такого злочину доводять дослідження канадських фахівців – внаслідок вивчення матеріалів порушених кримінальних справ за фактом відмивання грошей було виявлено, що 80 % справ мали міжнародний розмах [1, с. 54].

Аналіз міжнародного досвіду боротьби з легалізацією брудних доходів має враховувати специфіку законодавства окремих держав. Кожна держава розробляє та впроваджує власну систему та заходи боротьби з легалізацією злочинних коштів. Розглянемо докладніше міжнародний досвід у цій сфері. Більшість держав, законодавство яких передбачає відповідальність за відмивання грошей, прийняли відповідні норми тільки наприкінці 80-х на початку 90-х років: США – 1986 рік,

Франція – 1987 рік, Швейцарія – 1989 рік, Німеччина – 1992 рік (крім Італії, де відмивання було визнано злочином ще в 1978 році, що пов'язано, насамперед, з активною діяльністю організованої злочинності на її території [2, с. 68]), Російська Федерація – 1996 рік.

США. У рекомендаціях Міністерства фінансів США пропонується ретельно досліджувати на «підозрілість» всі доступні факти стосовно угод на суми від 10 тисяч доларів США. Особливу обережність пропонується проявляти щодо трансакцій і банківських стосунків, якщо є сумніви щодо ідентифікації клієнтів, трансакцій, що здійснюються за участю третіх держав тощо. За даними закордонних періодичних видань великі банки США значно збільшили витрати на технології аналізу даних про грошові трансферти на предмет фіксування підозрілої діяльності.

Італія. Чинне законодавство Італії зобов'язує банки та інші посередницькі структури вести детальну документацію щодо валютних операцій резидентів, аби не пропустити спроби відмивання коштів.

Ірландія. В Ірландії Кримінальний юридичний акт (1994 рік) зобов'язує всі фінансові інститути вимагати від нових клієнтів, які здійснюватимуть великі трансакції, документального підтвердження походження грошей.

Кіпр. Стратегія банків Кіпру базується на принципі «знай свого клієнта» і спрямована на виявлення осіб, які мають кілька довірчих рахунків, не сумісних із формою їх бізнесу, або рахунків, на які надходять депозити від значної кількості різних приватних адресатів, а також тих клієнтів, які намагаються відкрити рахунок на велику суму навіть на невідповідних умовах. Згідно із цією стратегією банкірам слід знати походження коштів, історію всіх відкритих у банку рахунків, періодичність звернень клієнта до банку.

Греція. Законодавством Греції передбачається ідентифікація клієнтів у разі укладення контрактів, відкриття рахунків, найму сейфів, кредиту-

вання під заставу; водночас ідентифікації не потребують страхові операції на незначні суми і терміни та пов'язані з пенсійним страхуванням.

Швейцарія. У 1991 році Федеральна банківська комісія Швейцарії заборонила (за винятком надзвичайних випадків) відкривати анонімні рахунки та позбавила розпорядників майна права приховувати при відкритті рахунків справжні імена своїх клієнтів.

Ізраїль. У січні 2002 року в Ізраїлі було утворено спеціалізовану структуру центрального підпорядкування – «Управління Ізраїлю для боротьби з відмиванням грошей», але у 2005 році з ухваленням введених нових міжнародних вимог щодо організації протидії міжнародному тероризму у Державі Ізраїль вступила нова редакція Закону «Про заборону фінансування тероризму», після чого назва підрозділу змінилася на «Управління Ізраїлю для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму» англійською – ІМРА. Національний підрозділ фінансової розвідки належить до так званих установ фінансового моніторингу адміністративного типу. Перебуваючи самостійним підрозділом у складі Міністерства юстиції, ІМРА фактично виконує роль своєрідного буферу між правоохоронними органами держави та представниками ізраїльської фінансової системи. В Ізраїлі законодавчо закріплена дворівнева система фінансового моніторингу – державного і приватного (внутрішнього) моніторингу.

Суб'єктами фінансової розвідки в Ізраїлі, крім банків, страхових компаній та інших традиційних фінансових установ є мережі обмінних пунктів валют, агенти з операцій нерухомості, постачальники трастових та корпоративних послуг, дилери фондового ринку, незалежні бухгалтери та аудиторі. З урахуванням особливостей місцевої економіки характерним для Ізраїлю є фінансовий моніторинг операцій торговців дорогоцінними металами та каміннями, діяльність приватних адвокатів, нотаріусів [6].

Австрія. В Австрії – єдиній у Європейському Союзі державі, яка дозволяла вести анонімні банківські рахунки – під тиском FATF розроблено програму їх поетапного скасування.

Бельгія. Фінансові органи Бельгії, суворо контролюючи переміщення грошей, обов'язково перевіряють всі угоди на суму понад 10 тисяч євро.

Литва. Відповідно до Закону Литви «Про запобігання відмиванню грошей» (січень 1998 року) банки та інші кредитні установи, страхові компанії, митниці, пошта, нотаріуси, ломбарди, спецслужби держави надають податковій поліції відомості про осіб, що підозрюються у відмиванні коштів, про всі операції на суму понад 50 тисяч літів (16,9 тисяч доларів США), а також про обмін валюти на суму понад 10 тисяч літів (3,4 тисяч доларів США). Прийнятий литовським Сеймом Закон «Про запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом» (грудень 1997 року) містить ознаки, за допомогою яких виявляються злочинні кошти, і перелік фінансових операцій, що підляга-

ють особливому контролю, а також визначає мінімальну суму, починаючи з якої необхідна обов'язкова ідентифікація клієнта – 10 тисяч літів (17,7 тисяч доларів США).

Російська Федерація. Згідно з Федеральним законом Російської Федерації від 7 серпня 2001 року № 115-ФЗ «О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем» операції, сума яких дорівнює або перевищує 600 тисяч російських рублів (19,5 тисяч доларів США) та мають визначені цим законом ознаки сумнівності, підлягають обов'язковому контролю, що є заходом протидії легалізації отриманих злочинним шляхом доходів.

Україна. Обов'язковому фінансовому моніторингу підлягають фінансові операції, сума яких дорівнює чи перевищує 80 тисяч гривень та які мають одну або більше ознак, визначених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом». [4] Крім того, згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» українські банки зобов'язані ідентифікувати клієнтів, що здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує еквівалент 50 тисяч гривень [3].

На наш погляд, на сучасному етапі введення таких жорстких умов може негативно вплинути на українську економіку. Насамперед, зменшиться довіра до банківської системи. Це пов'язано з тим, що в Україні, на відміну від США та інших економічно розвинутих держав, є альтернативи банківським каналам проходження коштів. В цілому слід зазначити низьку ефективність основного положення Рекомендацій – «знай свого клієнта». Це підтверджується проведеними в Німеччині дослідженнями практики застосування положень німецького законодавства, що стосується повідомлень про підозрілі операції. Було опитано 16 прокурорів, що займалися справами, пов'язаними з відмиванням грошей, по одному від кожної федеральної землі. Більшість опитаних (13 з 16) оцінили рівень співробітництва з великими банками як «гарний» чи «дуже гарний». Разом із тим було відзначено, що маловідомі невеликі банки й обмінні пункти практично не направляють повідомлень про підозрілі операції. Це підтверджує й опитування уповноважених по боротьбі з відмиванням грошей кредитних інститутів. У 1994 р. на великі банки, валюта балансу яких перевищувала 10 мільярдів марок, припало в середньому 36,1 повідомлень про підозрілі операції, а на невеликі банки з валютою балансу до 2 мільярдів марок, припало 1,9 повідомлень [5, с. 27–30].

Польща. Польські банкіри передусім контролюють операції з великими сумами готівки (особливо якщо раніше подібні суми за рахунком не проходили), надходження значних переказів із держав, відомих як виробники наркотиків або підозрюються у причетності до тероризму тощо. Підвищену увагу приділяють клієнтам, що мають значні суми на рахунках у кількох банках і переказують їх у треті країни.

Франція. Згідно із законом, прийнятим у Франції у 1996 році, кошти, отримані у результаті злочинних дій, вважаються незаконними, а всі операції з ними – відмиванням «брудних» грошей, є кримінальним злочином. У такий спосіб уряд держави підтвердив своє бажання сприяти на фінансовому і банківському рівні боротьбі з наркобізнесом, організованою злочинністю, шахрайствами з податками, порушеннями митних правил. У Франції також розглядається питання поширення поняття «брудних» грошей на кошти від діяльності міжнародних злочинних організацій.

Проблема проникнення «брудних» грошей у легальну економіку стоїть сьогодні настільки гостро, що держави вже не в змозі ефективно її розв'язати. Це, в свою чергу, призводить до необхідності створення універсальних та регіональних спеціалізованих міжнародних організацій, основною метою яких є координація міжнародних зусиль для боротьби з відмиванням незаконно отриманих грошей і контроль за виконанням міжнародно-правових зобов'язань держав у цій сфері. До таких організацій належать, зокрема, Спеціалізована фінансова комісія з проблем відмивання грошей (FATF), та Egmont Group, діяльність яких значною мірою сприяє підвищенню ефективності міжнародного співробітництва в даній сфері.

За порівняно нетривалий час свого існування боротьба з «брудними» фінансами, яка підтримується як національними урядами низки впливових держав, так і міжнародними організаціями системи ООН, Радою Європи, Європейським Союзом та іншими міжнародними організаціями, призвела до створення в окремих країнах (зокрема у Великій Британії, США та ін.) злагодженої та досить ефективної національної організаційно-правової структури регулювання протидії проникненню незаконно здобутих грошей у фінансову систему. До такої державної структури входять незалежні спеціалізовані органи з виявлення «брудних» потоків у фінансовій системі держав так звані фінансові розвідки.

Майже у всіх державах створені спеціальні організації, що займаються питаннями боротьби з відмиванням грошей. У США це – Департамент з посилення боротьби з фінансовими злочинами, що створений при Міністерстві фінансів США; у Канаді – Центр аналізу фінансових операцій, в Японії – Японський офіс фінансової розвідки, у Греції – Спеціальний комітет з боротьби з відмиванням грошей, в Аргентині – Комітет з фінансової інформації, в Бразилії – Рада з контролю за фінансовою діяльністю. У Мексиці існують дві спеціальні організації – Генеральний директорат для розслідування трансакцій і Агентство з боротьби з відмиванням грошей. Проблемою відмивання коштів у фінансових установах Бельгії займається створений при Міністерстві фінансів і юстиції Сектор обробки фінансової інформації, який аналізує підозрілі операції, а також повідомлення поліцейських, митних та інших державних органів, а у разі необхідності перевірки інформації

призупиняє підозрілі операції, Tracfin – Франція, Комітет фінансового моніторингу Російської Федерації.

Поява таких спеціалізованих органів ставить завдання – захист національної і міжнародної фінансової системи від «брудних» фінансів на рівень державної політики.

У більшості держав відмивання грошей визнає злочином, що тягне за собою кримінальну відповідальність. Цей момент чітко зафіксований в американських законах і законах багатьох інших держав. Більш того, у законах певних держав прямо вказується, що розгляду такого роду справ повинен віддаватися пріоритет у порівнянні з іншими питаннями.

Враховуючи вищевикладене можна дійти висновку, що:

– використання накопиченого світовим співтовариством наукового матеріалу і практичного досвіду в ході створення й удосконалення нового законодавства в досліджуваній галузі має важливе значення, оскільки дозволяє прискорити інтеграційні процеси кожної держави в міжнародну систему співробітництва і взаємодопомоги не тільки в боротьбі з легалізацією коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, як однієї з різновидів злочинної діяльності, але й у протистоянні економічній й організованій злочинності в цілому;

– найбільш перспективним напрямком у боротьбі з транснаціональною злочинністю є розвиток і обов'язок європейських держав створити систему фінансового та адміністративного контролю, засновану на тісному співробітництві фінансових установ з поліцією й іншими компетентними органами;

– відсутність дієвого механізму взаємодії у наданні правової допомоги, зокрема у кримінальних справах, опосередковано ускладнює боротьбу з відмиванням грошей як транснаціональним злочином. Через це багато держав визнали необхідність тісного міжнародного співробітництва в боротьбі з відмиванням грошей, для чого в межах такого співробітництва було укладено низку міжнародних угод універсального й регіонального характеру.

Література

1. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (ETS N 090): Конвенція Ради Європи від 27. 01. 1977р. // Офіційний вісник України від 19.04.2006. – 2006 р. – № 14. – Ст. 1055.
2. Глобальная Программа ООН по борьбе с отмыванием денег. – М., 1999. – 86с.
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. – № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: Закон України від 28 листопада 2002 р. № 249-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2.

5. Глушкова Е. В. Стадии и методы отмывания денежных средств в финансовой системе государства // Предпринимательство, хозяйство, право. – 1998. – № 12. – С. 27–35.

Т. А. Билько

Международный опыт борьбы с легализацией средств, добытых преступным путем.

В статье обращается внимание на особенности правового регулирования и на процесс осуществления финансового мониторинга иностранными государствами. Рассмотрены более подробно полномочия и опыт специализированных органов в этой сфере. Проанализирована специальная научная литература, законодательство Украины и других государств относительно данной проблемы.

T. A. Bilko

International experience of fight is against legalization of money, obtained by a criminal way.

In the article attention applies on the features of the legal adjusting and process of realization of the financial monitoring by the foreign states. More detailed plenary powers and experience of the specialized organs are considered in this sphere. The special scientific literature, and also legislation of Ukraine and other states, is in-process analysed in relation to this problem.